

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-33>

УДК 351.83:327

ВПЛИВ БІЗНЕС-МІГРАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКУ ЕКОНОМІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

THE BUSINESS MIGRATION IMPACT ON THE UKRAINIAN ECONOMY IN THE WAR CONDITIONS

Приходько Ірина Валеріївна

кандидат економічних відносин, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3366-1185>

Ігнатишин Володимир Іванович

аспірант,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0163-4206>

Prykhodko Iryna, Ihnatyshyn Volodymyr

Ivan Franko National University of Lviv

Стаття присвячена особливостям впливу бізнес-міграції на економічний розвиток України в умовах війни. Спершу розглянуто тлумачення поняття міграції, трудової міграції, бізнес-міграції та наведено класифікаційні ознаки різних категорій мігрантів. Особливу увагу приділено аналізу та особливостям факторів «відштовхування» та «притягування» потоків мігрантів. На основі аналізу визначено основні мотиви розвитку трудової міграції, а також причини бізнес-міграції українців до країн Євросоюзу. Узагальнено перспективи подальшого повернення українських мігрантів, наведено основні шляхи стимулювання повернення та нових потоків мігрантів до України у період відбудови після повномасштабної російсько-української війни.

Ключові слова: трудова міграція, бізнес-міграція, міграційні потоки, ЄС, безробіття, зайнятість, біженці.

The article is devoted to the business migration impact on the Ukrainian economy in the war conditions. First, the concept of business migration is highlighted, business migration in the European Union is considered, and the consequences of labor migration are analyzed. The main factors influencing the migration process are singled out. The main positive and negative consequences of business migration for donor countries and recipient countries are studied. The phenomenon of migration is analyzed mainly through the concept of repulsive factors and attractive factors. Push factors are negative aspects of the origin country that cause people to leave their state. Pull factors are positive aspects of the receiving country that attract migrants. In order to achieve the set goal, it is planned to solve the following tasks: to explore the international migration concept; to determine the essence and the main features of the business migration process; to highlight the main features of business migration in the European Union; to identify migration trends in Ukraine; to analyze the possible consequences of business migration for the economy of Ukraine. The research methodology is based on the use of methods of system analysis and synthesis, which allow to determine the main trends in the business migration impact on the Ukrainian economy in the war conditions. It was determined that Ukraine is one of the main donor countries of labor migrants in Europe. The migration impact on Ukraine is multifaceted and has both positive and negative consequences for the economy. Three main groups of migrants can be distinguished: business-only business immigrants, immigrants-only business immigrants, hybrid business immigrants. The main reasons why Ukrainians choose to emigrate to the European Union countries can be distinguished as: the geographic proximity, cultural similarity, economic stability, a large number of immigration programs etc. The inference of the study make it possible to determine the most priority directions for the development of business migration and in the future to apply the successful experience for attracting foreign business units for the economic development of the state.

Keywords: labor migration, business migration, migration flows, EU, unemployment, employment, refugees.

Постановка проблеми. Сьогодні одним з найскладніших аспектів міжнародних економічних відносин є саме міжнародна трудова

міграція, яка досліджується низкою вчених економістів світу. У міграційному процесі задіяні як некваліфіковані так висококваліфі-

ковані працівники, науковці, пошуківці тощо. Однак, питання, яке до цього часу майже не привертало належної уваги – тенденції бізнес міграції та її вплив на економіки країн-донорів та країн-реципієнтів. Такі мігранти створюють нові бізнеси в багатьох сферах та професіях. Тому сьогодні особливо цікавою для дослідження є такий вид міграції, як бізнес-міграція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань міграції присвячені численні роботи таких науковців, як: Конової Х. [2], Друкера П. [5], Федірко Н., Нестерової І. [3], Подри О. [15] та інших. Актуальність бізнес-міграції визнається багатьма вченими та дослідниками, однак дослідження та інформація про бізнес-міграцію є дещо обмеженими на рівні ЄС, що потребує подальшого вивчення цього питання.

Метою статті є дослідження особливостей бізнес-міграції населення в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язати такі завдання: дослідити поняття міжнародної міграції; визначити сутність та особливості процесу бізнес-міграції; розглянути бізнес-міграцію в Європейському Союзі; виявити тенденції міграції в Україні; проаналізувати можливі наслідки бізнес-міграції для економіки України.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні методів системного аналізу, синтезу, що дозволяють визначити кількісно і якісно основні тенденції розвитку бізнес-міграції в умовах війни.

Результати дослідження дозволяють визначити найбільш пріоритетні напрямки розвитку бізнес-міграції й в подальшому застосовувати успішний досвід залучення іноземних бізнес-одиниць для економічного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна міграція населення – переміщення осіб з місця їхнього звичайного проживання через державний кордон до країни, резидентами якої вони не є.

Організація Об'єднаних Націй визначає міжнародного мігранта як особу, яка проживає в іноземній країні більше одного року, незалежно від причин зміни місця проживання та засобів, використаних для міграції [15].

Численні емпіричні дослідження визначають міграцію як явище, що включає одночасну зміну трьох основних параметрів: зміна місця проживання, що передбачає перетин політичного чи національного кордону; зміна місця здійснення професійної діяльності (навіть

якщо люди продовжують займатись однією і тією ж професією); зміна суспільних відносин (входження в нову спільноту) [7].

Потоки міжнародної міграції за останні десятиліття істотно збільшилися за кількістю та особливостями. Явище міграції аналізується в основному через концепцію факторів відштовхування та факторів притягання.

Фактори відштовхування – це негативні аспекти країни походження, які змушують людей покинути свою країну. Фактори притягання – це позитивні аспекти країни-реципієнта, які приваблюють мігрантів [6].

Фактори трапляються в різних формах і часто є вирішальними у виборі людей мігрувати чи ні. У табл. 1. описано чотири великі групи факторів: політичні фактори, економічні фактори, фактори навколишнього середовища та соціальні фактори.

У 1990-х роках багато країн почали проводити як ніколи активну імміграційну політику, спрямовану на залучення підприємців, які могли б активізувати їх економіку. В той же час підприємці, які хочуть бути успішними, намагаються не пропустити жодну можливість. Заробивши певний капітал у своїй країні, вони не рідко розглядають переїзд у іншу країну, туди, де кращі умови для розвитку та лояльніші правила для бізнесу, і у цьому їм допомагає бізнес-міграція [1].

На міжнародному рівні відсутнє узгоджене визначення бізнес-міграції, проте його можна сформулювати так – це переміщення особи з країни, громадянином якої вона є, в іншу державу з метою ведення своєї підприємницької діяльності на її території та отримання в обмін резиденства країни-реципієнта [1].

Характерними рисами бізнес-міграції є, по-перше, те, що країна-реципієнт на законодавчому рівні має затвердити програму для в'їзду таких підприємців. По-друге, мігрант повинен відповідати необхідним умовам програми. І не менш важливим є те, що підприємець-мігрант переїжджає в країну і стає її резидентом. Згодом така особа навіть може отримати право претендувати на статус громадянина даної країни [11].

Багато держав мають на меті забезпечити стабільний потік бізнес-мігрантів, тобто таких людей, які мають достатні ресурси, бажання та необхідні здібності, щоб розвивати свою діяльність закордоном. Для цього існує безліч спеціальних програм, зокрема, спрощена процедура отримання постійного місця проживання у економічно розвиненій державі, а згодом і громадянства цієї країни.

Таблиця 1

Фактори відштовхування – притягання

	Відштовхуючі фактори Країн походження	Фактори притягання Країн призначення
Політичні фактори	– Переслідування, війна, тероризм, порушення прав людини, пригнічення меншин – Диктатура, тіньова демократія, погане управління, політичні потрясіння	– Безпека, мир, свобода, повага до прав людини громадянина, захист меншин – Демократія, верховенство права, політична стабільність
Економічні фактори	– Низька заробітна плата, нестача робочих місць – Низький рівень споживання та життязагалом	– Вища заробітна плата, перспективи щодо роботи – Добробут, високий рівень споживання та життя загалом
Екологічні фактори	– Екологічні катастрофи, посуха, нестача природних ресурсів та води, неврожай і голод – Відсутність екологічної політики	– Краще навколишнє середовище, охорона природних ресурсів – Ефективніша екологічна політика
Соціальні фактори	– Обмежені можливості щодо освіти, неналежне медичне та соціальне забезпечення – Розлука з сім'єю	– Краща якість життя, хороше медичне та соціальне забезпечення – Об'єднання сім'ї

Джерело: [6]

Зважаючи на це, можна виділити три загальні категорії бізнес-мігрантів:

1. Бізнес-іммігранти лише для бізнесу (Business-only business immigrants) До цієї категорії іммігрантів належать ті, хто не ставить пріоритетом отримання постійного місця проживання або громадянства в країні перебування. Зазвичай це підприємці та інвестори з розвинених країн.

2. Бізнес-іммігранти лише для імміграції (Immigration-Only Business Immigrants). Ця категорія бізнес-іммігрантів включає тих, хто готовий задовольнити вимоги програми бізнес-імміграції в першу чергу для отримання середньо- та довгострокового статусу в країні перебування. Такі мігранти хочуть отримати дозвіл на роботу, постійне проживання та, зрештою, громадянство, щойно вони будуть кваліфіковані для відповідних імміграційних програм.

3. Змішані бізнес-іммігранти (Hybrid Business Immigrants) [12].

Це ті іммігранти, які хочуть займатися бізнесом, а також отримати міцний імміграційний статус в країні перебування. Ця категорія бізнес-іммігрантів є більш складною, так як поєднує в собі дві попередні.

Бізнес-міграція неодмінно впливає як на країну-донора так і на країну-реципієнта і її

наслідки приносять користь, проте і завдають шкоди.

Більший вигравш від бізнес-міграції отримує країна-реципієнт. Мігранти сприяють економічному зростанню приймаючих країн багатьма способами: зменшення безробіття, збільшення міжнародної торгівлі., стимулювання розвитку окремих регіонів [10], нові навички та компетенції, підвищення рівня конкурентоспроможності, збільшення надходжень від податків, стимулювання інновацій, значний внесок у технологічний сектор економіки.

Для країн-донорів короткострокову економічну вигоду від еміграції можна знайти в грошових переказах. Грошові перекази – це кошти, які мігранти заробляють за кордоном і відправляють назад у країни походження, в основному для підтримки сімей, які залишилися. Частина таких переказів, наприклад, може використовуватись для заощаджень чи інвестицій, або ж для започаткування власної справи [7]. Ще одним позитивним фактором є те, що бізнес-мігрант здобуває цінні підприємницькі навички за кордоном та може передати їх своїм колегам в рідній країні.

Україна є однією з головних країн-донорів мігрантів у Європі. Надання Україні безвізового режиму з ЄС в 2017 році значно поспри-

яло активізації транскордонної мобільності населення. Впродовж 2017–2019 років було зафіксовано 42,6 млн випадків перетину українцями кордону з ЄС [14].

Кількість мігрантів, які працевлаштувалися закордоном, станом на 2023 рік, можна побачити на рис. 1.

У 2020 році близько 600 тисяч українців отримали першу посвідку на проживання в країнах ЄС. Найбільшу кількість дозволів видала Польща – 488,900 (81%). Близько 87 % усіх посвідок на проживання було видано з метою працевлаштування [9].

Серед причин, чому українці обирають емігрувати саме до країн Європейського Союзу, можна виокремити: географічна близькість до України; подібність культури; стабільність економіки; велика кількість імміграційних програм, що дозволяють отримати громадянство.

Серед основних способів легальної міграції за кордон, сьогодні українці все частіше обирають бізнес-імміграцію як можливість розпочати свою справу у більш сприятливому середовищі та отримати за це посвідку на проживання розвиненій державі.

Зважаючи на той факт, що Україна поки не є повноцінним членом Європейського Союзу, громадянам України буде важко розвинути свій бізнес в країнах ЄС та конкурувати там з іншими компаніями. З іншого боку, статус резидента ЄС значно покращує ситуацію. Саме тому багато українців обирають бізнес-імміграцію, як можливість вести свою діяльність закордоном [2].

За індексом легкості ведення бізнесу Україна, станом на січень 2024р. становив 37,3

(зі 100 можливих) практично всі країни ЄС її випереджають. Серед факторів, що негативно впливають на ведення бізнесу – корупція та незадовільна інфраструктура, бюрократія, відсутність верховенства права, непрозорість податкового адміністрування, недостатній рівень захисту прав власності та важкодоступність фінансування.

Вплив міграції на Україну багатогранний. Міграція посилює загрозу депопуляції, призводить до втрати трудового та інтелектуального потенціалу, а отже, може перетворитися на фактор, що гальмує економічний розвиток.

Сучасні тенденції до бізнес-міграції мають неоднозначний вплив на економіку України. З одного боку, ведення бізнесу за кордоном є джерелом важливого професійного та життєвого досвіду. Дохід від діяльності за кордоном сприяє покращенню якості життя домогосподарств мігрантів. Зокрема, тоді як відносна бідність (нижче 75% від середнього рівня витрат) збільшилась у 2010–2018 рр., вона зменшилась в деяких західних регіонах, де трудова міграція за кордон є на досить високому рівні [9].

За даними [17], саме мобілізація (67%) та міграційні процеси (54%), на думку респондентів, є основними причинами браку робочої сили. Крім того, до причин нестачі робочої сили віднесли неконкурентну зарплату (36%) та внутрішню міграцію (21%). 43% дорослих мігрантів працюють, у тому числі 8% - неофіційно; 19% шукають роботу та 11% – навчаються. Відповідно, 26% є економічно неактивними, у тому числі 12% доглядають інших членів родини повний робочий день. З рис. 2

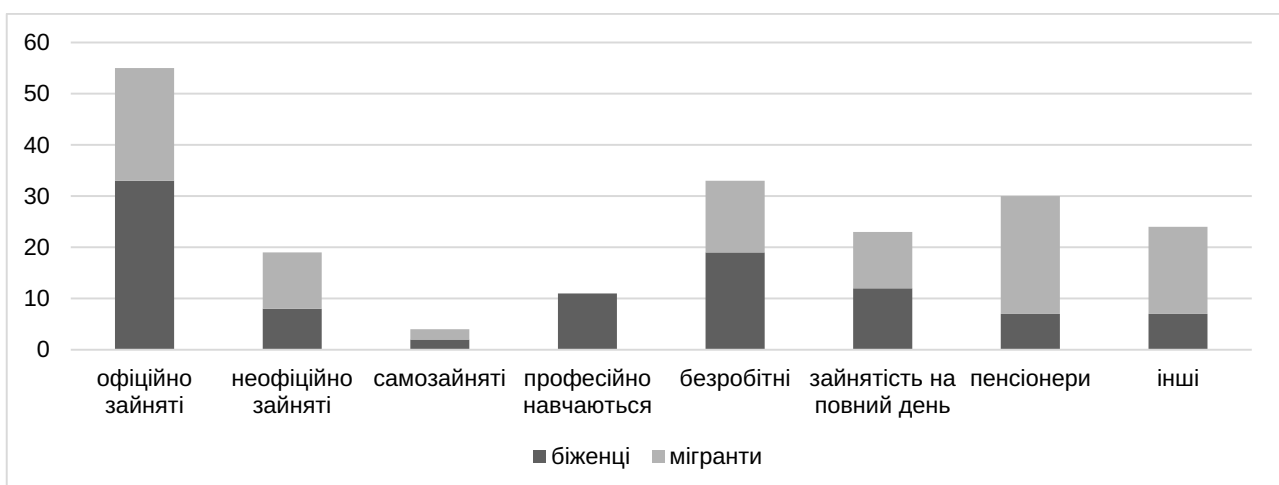

Рис. 1. Зайнятість мігрантів з України закордоном.

Джерело: [16]

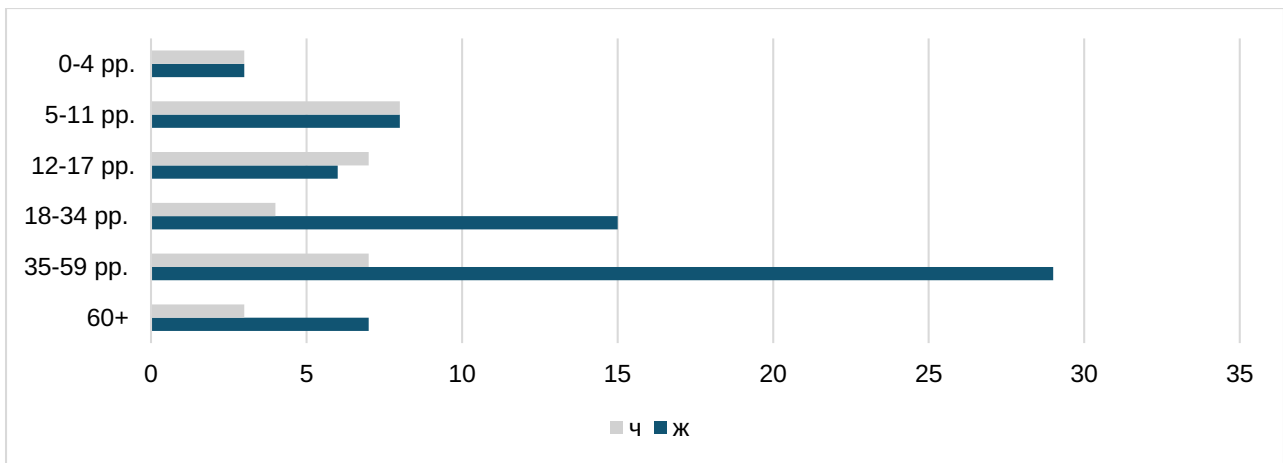

Рис. 2. Вікова структура мігрантів з України, у % (2023 р.)

Джерело: [16]

бачимо, що головним чином мігрантами є активне та працездатне населення у віці 18–59 років.

У 2020 році грошові перекази трудових мігрантів в Україну збільшилися у порівнянні з 2019 роком і становили близько 12 млрд. дол. США (7,7 % від ВВП) [4]. Ключовою особливістю таких грошових переказів є те, що багато з них відбуваються неформально, через друзів чи родичів, а також, наприклад, через водіїв, які працюють на регулярних транзитах між Україною і країною перебування. Згідно з дослідженням Національного банку України (2020), близько 4,7 млрд. дол. США було передано неформальними каналами, 4,7 млрд. дол. США через рахунки банків, 2,69 млрд. дол. США через міжнародні платіжні системи [4].

З країн-членів ЄС у 2020 році надійшло близько 7 млрд. переказів. Серед країн-ЄС найбільше грошових переказів (разом офіційними та неофіційними каналами) надійшло з Польщі, Чехії, Німеччини, Італії, Кіпру та Греції. На макрорівні вони сприяли зменшенню бідності, але також посилили нерівність у доходах. Дослідження показують, що не існує суттєвої кореляції між сумами переказу та рівнем доходу домогосподарств-отримувачів, і що отримання таких грошових переказів знижує ймовірність витрачання доходів домогосподарств переважно на поточне споживання, але збільшує шанси витратити їх на освіту та житло. Більш того, важливо зазначити, що лише близько 8% переказів вкладались у створення чи розширення бізнесу в себе на Батьківщині [8].

Іншим можливим наслідком є ефект «round-tripping» – процес часткового повернення в Україну раніше вивезеного капіталу українських громадян у вигляді прямих закордонних інвестицій. Сьогодні частка таких інвестицій складає близько 20% від усього обсягу прямих іноземних інвестицій, спрямованих в економіку України. Ці інвестиції здебільшого надходять з таких держав, як: Австрія, Кіпр, Нідерланди, проте в найближчому майбутньому такі надходження можливі і з Польщі. Якщо у 2019 році ПІІ Польщі в Україну становили близько 840 млн. доларів, то враховуючи більшу кількість бізнесменів в Польщі та ефект «round-tripping», ПІІ можуть значно зрости. Проте з іншого боку, слід розуміти, що такі інвестиції, зменшуючи можливі обсяги вкладення капіталу в українську економіку розвиненими країнами, сприяють лише збільшенню самої кількості інвестицій, але не їх якості [3].

Висновки. Процес міжнародної міграції є невід’ємною особливістю розвитку сучасного світового господарства. Безсумнівно, бізнес-міграція має як негативні, так і певні позитивні наслідки для обох сторін, як приймаючої сторони, так і країни-донора. Сьогодні Україна втрачає цінні інтелектуальні ресурси, підприємців, які могли б започатковувати та розвивати свій бізнес на батьківщині та забезпечувати громадян робочими місцями. Має місце і недоотримання податків і зборів. Однак, з іншого боку, такі трудові мігранти, засновуючи свою справу за кордоном, отримують цінний європейський досвід та згодом застосують свої знання та навички в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бізнес-міграція за кордон: кращі країни. *Europortal – Міграційний юрист онлайн*. 2021. URL: <https://europortal.biz.ua/dovidkova/emigratsiya/biznes-imihratsia.html>
2. Коновалова Х. Бізнес-міграція: як оформити посвідку на проживання. *Сьогодні*. 2017. URL: <https://economics.segodnya.ua/ua/amp-economics/biznes-migraciya-kak-oformit-vid-na-zhivelstvo-1031331.html?fbclid=IwAR02ArisUmJJNVxCopdRkkZ-NunKwuxq-Bj6rp0U7NjKWjVFPeEqyDIBBACw>
3. Федірко Н., Нестерова І. Зовнішня трудова міграція та стан ринку праці в Україні. *Макроекономічне оцінювання публічного сектору в антикризовому управлінні : матеріали наук. прикладних дослідж.* Київ : КНЕУ, 2019. С. 80–101.
4. Business demography statistics. *Eurostat Statistics Explained*. 2020. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Business_demography_statistics
5. Drucker P. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. London : Pan Books Ltd. 1985. 277 p.
6. Feasibility Study to Identify a Mechanism for Migrant and Diaspora Investment in Ukraine. Ukraine : PWC. 2019. 112 p.
7. Hameed S. *The Study of Opportunities and Barriers for Immigrant Entrepreneurs in Sweden*. 2016. 145 p.
8. List of Countries by Corporate Tax Rate. Europe. *Trading Economics*. 2021. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/corporate-tax-rate?continent=europe>.
9. Money J. Voluntary International Migration. *Oxford Bibliographies*. 2019. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0167.xml>
10. Policy Brief on Sustaining Self-employment: Entrepreneurial Activities in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2016. 32 p.
11. Sontag K. *Mobile Entrepreneurs: an Ethnographic Study of the Migration of the Highly Skilled*. Orladen, Berlin, Toronto: Budrich UniPress Ltd. 2018. 172 p.
12. Statistics on migration to Europe. European Commission. 2021. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en?fbclid=IwAR243Ed47WoH9wvqWWe1bEkoP48RKWLAH7WqXsx1CeZKJzHprTo7Qevmsxw#employment-of-immigrants
13. Money J. Voluntary International Migration. *Oxford Bibliographies*. 2019. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0167.xml>
14. Pofstrom M. Immigrants and entrepreneurship. *The IZA World of Labor*. 2019. URL: <https://wol.iza.org/articles/immigrants-and-entrepreneurship/long?fbclid=IwAR2Kx3Xxxw18erzvyE6SFy4eTliaNwjNzbfVIZSEqLMmrrn2gYtfBOn0Gzc>
15. Podra O. The impact of migration processes on the economy of Ukraine: Trends, reasons, consequences. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic SASA*. 2020. Vol. 70. № 2. P. 171–179.
16. UN. URL: www.un.org

REFERENCES:

1. Biznes-mihratsiya za kordon: krashchi krayiny. Europortal [Business migration abroad: the best countries. Europortal] (2021). *Migration lawyer online-Mihratsiynyy yuryst onlayn*. Available at: <https://europortal.biz.ua/dovidkova/emigratsiya/biznes-imihratsia.html> (accessed May 2, 2024)
2. Konovalova Kh. (2017). Biznes-mihratsiya: yak oformyty posvidku na prozhyvannya [Business migration: how to issue a residence permit]. *S'ohodni – Today*. Available at: <https://economics.segodnya.ua/ua/amp-economics/biznes-migraciya-kak-oformit-vid-na-zhivelstvo-1031331.html?fbclid=IwAR02ArisUmJJNVxCopdRkkZ-NunKwuxq-Bj6rp0U7NjKWjVFPeEqyDIBBACw> (accessed July 2, 2024)
3. Fedirko N., Nesterova I. (2019). Zovnishnya trudova mihratsiya ta stan rynku pratsi v Ukrayini [External labor migration and the state of the labor market in Ukraine]. *Макроекономічне оцінювання публічного сектору в антикризовому управлінні : матеріали наук. прикладних дослідж. – Macroeconomic assessment of the public sector in anti-crisis management: scientific materials. applied research*. Kyiv: KNEU. P. 80–101.
4. Business demography statistics. *Eurostat Statistics Explained* (2020). Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Business_demography_statistics (accessed July 7, 2024)
5. Drucker P. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. London: Pan Books Ltd. 277 p.
6. Feasibility Study to Identify a Mechanism for Migrant and Diaspora Investment in Ukraine. (2019). Ukraine: PWC. 112 p.
7. Hameed S. (2016). *The Study of Opportunities and Barriers for Immigrant Entrepreneurs in Sweden*. 145 p.
8. List of Countries by Corporate Tax Rate. Europe (2021). *Trading Economics*. Available at: <https://tradingeconomics.com/country-list/corporate-tax-rate?continent=europe> (accessed June 7, 2024)

9. Money J. (2019). Voluntary International Migration. *Oxford Bibliographies*. Available at: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0167.xml> (accessed June 7, 2024)
10. Policy Brief on Sustaining Self-employment: Entrepreneurial Activities in Europe (2016). Luxembourg: Publications Office of the European Union. 32 p.
11. Sontag K. (2018). *Mobile Entrepreneurs: an Ethnographic Study of the Migration of the Highly Skilled*. Orladen, Berlin, Toronto: Budrich UniPress Ltd. 172 p.
12. Statistics on migration to Europe. European Commission (2021). Available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en?fbclid=IwAR243Ed-47WoH9wwqWWe1bEkoP48RKWLAH7WqXsx1CeZKJzHprTo7Qevmsxw#employment-of-immigrants (accessed June 9, 2024)
13. Money J. (2019). Voluntary International Migration. *Oxford Bibliographies*. 2019. Available at: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0167.xml> (accessed June 9, 2024)
14. Pofstrom M. (2019). Immigrants and entrepreneurship. *The IZA World of Labor*. Available at: <https://wol.iza.org/articles/immigrants-and-entrepreneurship/long?fbclid=IwAR2Kx3Xxxw18erzvyE6SFy4eTliaNwjN-zbfVIZSEqLMmrn2gYtfBOn0Gzc> (accessed August 4, 2024)
15. Podra O. (2020). The impact of migration processes on the economy of Ukraine: Trends, reasons, consequences. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic SASA*. Vol.70. № 2. P. 171–179.
16. UN. Available at: www.un.org